

בשורה התחונה

ש"ת משיבט עברי מעשי לחיי היום יום

דברים שתמיד רצית לדעת ולא הייתה לך הזדמנות לשאול

שבת פרשת תולדות תשפ"א

זמני השבוע בירושלים
פרשת תולדות

כניסת שבת 16:21

צאת השבת 17:16

רבינו תם 17:53

"יקום אבי ויאכל מציד בנו"

האם בן חייב לזון את הוריו

שלום חברים,

היום נדבר בע"ה על נושא מאוד חשוב וטעון מבחינה רגשית, והוא חובת הבן לזון את הוריו. אני בטוח שלמקרא הדברים לרובנו מתעוררת מחשבה ותמיהה: שהרי לרוב הילדים נעזרים בהורים (גם בגילאים מבוגרים ולעיתים - ואולי אף בעיקר - כשיש כבר ילדים), ולכאורה מה שייך בכלל לדון בחובת הבן לזון את הוריו.

אז ראשית, נאמר כי אמת הדבר שבימינו שלנו בדר"כ ההורים תומכים בילדים עד יומם האחרון, ואולי אף עד נשימתם האחרונה (של ההורים כמובן), אבל עדיין אין זה משחרר אותנו מהחובה לדעת מה התורה מצווה אותנו, שכן לצערנו ישנם מצבים שבהם ההורים הופכים להיות זקוקים לילדיהם לא רק מבחינה פיזית ונפשית אלא גם מבחינה כלכלית. מצב עגום כזה יכול לקרות מכל מיני סיבות, למשל: ההורים הזקינו ונזקקים לטיפולים רפואיים ותרופות רחמ"ל, שלעיתים עלותם אינה דבר של מה בכך, זאת בצירוף לעובדה שקצבת הזקנה או הפנסיה (אם בכלל קיימת), לא מספיקות לכסות את הוצאות ההורים למדור, מזון וכדומה. מצב נוסף אפשרי, הוא במקרה שההורים (או אחד מהם), מסתבך בחובות כבדים, ואז עולה השאלה האם הבן חייב לסייע להוריו כדי מחייתם, וכן עוד הרבה מצבים שיהי רצון שלא נדע מהם לעולם.

נשים לב, כי מרכז הדיון אינו נוגע בשאלה האם הבן יהיה חייב בתשלום החובות הכספיים של הוריו בעודם בחיים או לאחר מותם (כמו בדוגמה שהבאנו לעיל), אלא הדיון מתמקד בחובתו של הבן **לשלם דמי מזונות להוריו, בדיוק כשם שאב גרוש מחייב לזון את ילדיו**, מדובר על "כסף בעין" שהבן אמור לתת להוריו כדי לכסות את הוצאות חייהם הבסיסיות (מדור, מזון, ביגוד והנעלה), בדיוק כשם שעל האב הגרוש לספק את צרכיו הבסיסיים של הילד או הילדה שהוא הביא לעולם.

אקדים ואומר בסעייתא דשמיא, שלשמחתי הרבה דווקא בנושא זה שהוא כל כך עדין ורגיש ושיסודו במצוות "כיבוד אב ואם" החשובה מכל, לא מצאנו כמעט הבדל בין "החוק הישראלי" לבין "ההלכה היהודית", ויש לברך על כך. מטרת המאמרים שאנו כותבים בעזרת ה', אינה חלילה לגנות את החוק הישראלי או להראות כמה "אחינו החילוניים" אינם מבינים את התורה הקדושה. לא ולא, מטרת המאמרים שאנו כותבים היא לחקור ולברר את עמדת החוק הישראלי אל מול ההלכה היהודית, וזאת כדי להגיע לחקר האמת וכדי לדעת כיצד להתנהג בעולמנו אנו, ראשית כיהודים מאמינים, ושנית כאזרחים שומרי חוק.

ומכאן לגופם של דברים:

"החיוב הכספי" לזון את ההורים:

בתלמוד הירושלמי (ירושלמי, מסכת פאה, פרק א, הלכה א), נקבע שהבן חייב לדאוג לצרכיהם של הוריו, ואם אין לו ממה לפרנסם, עליו לחזור על הפתחים לשם מילוי צורכיהם. וזה לשונו:

דתני רבי שמעון בן יוחי: גדול הוא כיבוד אב ואם, שהעדיפו הקב"ה יותר מכבודו. נאמר כאן "כבד את אביך ואת אמך", ונאמר להלן "כבד את ה' מהוהך". במה את מכבדו מהוהך? מפרש לקט שכחה ופיאה, מפרש תרומה ומעשר ראשון ומעשר שני ומעשר עני וחלה, ועושה סוכה ולולב ושופר ותפילין וציצית, מאכיל את הרעבים ומשקה את הצמאים. אם יש לך, את חייב בכל אילו. ואם אין לך, אין את חייב באחת מהן. אבל כשהוא בא אצל כיבוד אב ואם, בין שיש לך בין שאין לך, "כבד את אביך ואת אמך", אפילו את מסבב על הפתחים.

לעומת התלמוד הירושלמי הנ"ל, התלמוד הבבלי (מסכת קידושין, דף לב, עמוד א),

"מתעלם" מדבריו של רבי שמעון רבי יוחאי בירושלמי כדלעיל, שהבן חייב לחזור על הפתחים לשם מילוי צורכיהם של הוריו, ואף נאמר בו במפורש: **שהבן אינו חייב לכבד את אביו מממונו שלו (של הבן)**. לפי התלמוד הבבלי חובת הבן לדאוג לצרכיו של אביו היא מממונו של האב ולא מממונו של הבן - מכאן גם ברור שהבן אינו חייב לחזור על הפתחים כדי לפרנס את אביו (שלא כמו התלמוד הירושלמי כדלעיל).

רב אחאי גאון (מגאוני ישיבת פומבדיתא, מחבר שאילתות דרב אחאי גאון - דרשות בהלכה ובאגדה על פי סדר הפרשיות. נולד בערך בשנת 680 לספירה בבבל), **פסק כדעת התלמוד הבבלי**, אך הדגיש שאם אין לאב נכסים, הבן חייב לתמוך בו מכוח דיני הצדקה.

מפשטות דבריו של **הרמב"ם** (הלכות ממרים, פרק ו, הלכה ג), עולה שגם הוא פוסק כן. וזה לשונו:

ואם אין ממון לאב ויש ממון לבן, כופין אותו וזן אביו ואמו **כפי מה שהוא יכול**.

הטור ושולחן ערוך (חלק יורה דעה, סימן רמ, סעיף א), פסקו כדעת הבבלי ופסיקת הרמב"ם.

אולם, נוסף על **ההוצאה הכספית "היבשה"** עליה דיברנו עד כה, הרי שגם לפי התלמוד הבבלי - וכל שכן לפי התלמוד הירושלמי (שמחייב את הבן לחזור על הפתחים למען הוריו) - יהיה מוטל על הבן **להשקיע מזמנו ולדאוג לצורכי הוריו**. בעניין היקף חובה זו מצינו מחלוקת בין גדולי הפוסקים בדורות הקודמים:

הר"ש משאנץ (רבי שמשון בן אברהם משאנץ, היה מחשובי **בעלי התוספות במאה ה-12**, מחבר תוספות שאנץ ופירוש הר"ש, (סבור שהבן צריך **להיבטל ממלאכתו, אף אם עקב זאת יאלץ לחזור על הפתחים**.

לעומתו, **הרמ"ה** (רבי מאיר בן טודרוס הלוי אבולעפיה ובראשי תיבות שגורים: הרמ"ה. היה מקובל, חוקר המסורה, מפרשי התלמוד, פוסק הלכה מן הראשונים ומשורר), קובע שאם בעקבות ביטול המלאכה עבור ההורים, יזדקק הבן לאחרים **אין הוא מחויב בכך**:

ודווקא שיש לו ממון לזון עצמו, אפילו שיתבטל ממלאכתו. אבל אם אין לו, ואם יתבטל, צריך להחזיר על הפתחים - אינו חייב לבטל.

הריא"ז (ר' ישעיה בר' אליהו מטרנאני, מראשוני איטליה, סוף המאה הי"ג), הוסיף לחובת הבן לזון את הוריו עוד הערה קטנה אבל חשובה עד מאוד, **שהמבחן הקובע אם הבן חייב לפרנס את אביו הוא יכולתו שלו לזון את עצמו באותו יום**.

השולחן ערוך בנקודה זו שילב בפסיקתו את עמדת הר"ש משאנץ ואת עמדת הריא"ז כדלעיל וכתב בחלק יורה דעה, סימן רמ, סעיף ה:

הבן חייב לכבד את הוריו בגופו, אף על פי שמתוך כך ימצא בטל ממלאכתו ויצטרך

את פסק דינו של כבוד השופט דרורי, שניתן ביום 24.7.09 - ע"מ 760/05, פלוניס נ' אלמונית- שם ניתן הסבר ממצה לעניין חלוקת חובת המזונות בין הילדים עצמם):

בסעיף 4 לחוק לתיקון דיני המשפחה (מזונות), התשי"ט-1959, נקבע עקרונית שהאדם חייב במזונות הוריו. **סעיף 5** לחוק מסייג את המחויבות, וקובע שאין אדם חייב לספק מזונות לבן-משפחה לפי סעיף 4, אלא אם נתקיימו שלושת התנאים הבאים:

- יש בידו לעשות כן לאחר סיפוק הצרכים של עצמו, של בן-זוגו ושל הילדים הקטנים שלו והילדים הקטנים של בן-זוגו.
- אותו בן-משפחה, על אף מאמציו, אינו יכול לספק צרכיו מעבודה, מנכסיו או ממקור אחר.
- אותו בן-משפחה אינו יכול לקבל מזונות לפי החוק או מעזבון, ואינו יכול לקבלם מבן-משפחה הקודם לאותו אדם לפי הסדר שנקבע בסעיף 4.

מניסוחו של החוק כדלעיל אנו למדים שהחוק קובע אפוא **עמדה ממצעת בין דעת התלמוד הירושלמי לבין דעת התלמוד הבבלי, כפי שהבאנו אותם ברישא של מאמר זה: מצד אחד, החוק לא אימץ את דעת הירושלמי**, שמחויבות הבן לדאוג למזונות אביו היא מוחלטת, אף אם יצטרך לחזור על הפתחים, ואילו מצד שני, **החוק לא אימץ את דעת הבבלי**, שאין הבן חייב להוציא מכספו לסיפוק צרכי הוריו. **נפסק שהבן חייב לספק את צורכי אביו רק אם יש בידו לעשות כן, וזאת לאחר סיפוק צרכיהם של בני משפחתו הגרעינית, ורק אם אין בידי הוריו למלא את צורכי עצמם ממקור אחר.**

חברים, אני בטוח שהדיון הנ"ל הוא דיון תיאורטי בשביל כולנו, שכן אין בלבי ספק שאם חלילה מי מהורינו יזדקק לעזרה, כל אחד מאיתנו יקום על רגליו, ישנס מותניו ויעשה הכל כדי לעמוד לצד הוריו. אבל דומה כי עצם הדיון התורני ואף החוק בעניין זה מחזק את ההבחנה הכל כך ברורה בין **חובתו המוחלטת והאבסולוטית של הורה לזון את ילדו** (הן לפי דין תורה והן לפי החוק), לבין **החובה המסוייגת והנתונה במחלוקת (לפחות לגבי היקפה)**, של הבן לזון את הוריו, ועל כך כבר נאמר "אב אחד יכול לפרנס עשרה בנים - עשרה בנים אינם יכולים לפרנס אב אחד".

יהי רצון שלעולם לא נזדקק לא אנו, לא הורינו ולא אף אחד מישראל, לצדקות של אחרים, ושנזכה תמיד להיות מן "הנותנים" ולא מן "המקבלים".

המאמר אינו מהווה תחליף לייעוץ משפטי פרטני. בכל שאלה מעשית יש לפנות לדיין, טוען רבני או לעו"ד הבקיא בתחום ואין להסתמך בשום צורה על האמור.

אהוד נתן מור- עו"ד, טוען רבני ומגשר מתמחה בדיני משפחה וירושה

www.law-mor.com

הצטרף למאות קוראים שנהנים פעם בשבוע מצפייה ישירה בטיפ ייחודי באורך של **90 שניות בלבד** להצטרפות שלח את המילה "מעוניין" בהודעת וואטספ למספר 052-241-241-7

או באמצעות המייל שרשום מטה

יעוץ ראשוני לקוראי העלון

לחזור על הפתחים. אולם הוא חייב לעשות כן רק אם יש לו מזונות לעצמו לאותו יום.

עד כאן לעניין "החובה הכספית" של הבן לזון את הוריו לפי התורה הקדושה. אבל כיאה לתורתנו הקדושה, לבן עומדת גם "חובה מוסרית" לזון את הוריו וכדלקמן:

חובתו המוסרית של הבן לזון את הוריו

חברים, לא הכל נמדד בכסף (למרות שלצערנו זה נראה כך הרבה פעמים), ופוסקי הדורות הקודמים נתנו את דעתם גם בעניין "ההיבט המוסרי" של החובה לזון את ההורים.

מרתקת עד מאוד השאלה **"הקשה"** שנשאל **הרשב"א** דווקא על ידי אב שבנו מסרב לזון אותו, ואולי עוד יותר מעניינת התשובה העמוקה אותה השיב הרשב"א לשואל (מכיוון שלטעמי הדברים נדירים בייחודם מצאתי לנכון לצטט הן את השאלה והן את התשובה).

שאלת: בראובן שנתרעם מחונך בנו בב"ד

[בבית דין] שיתן לו מזונותיו. והבן טוען שיש לו בנים שצריך לזונם. ועוד, שיש לאביו חובות בכדי מזונותיו. והאב טוען שהם מסופקים, וימות ברעב עד שלא יוציאים. והתרה בחנוך בנו ולא השגיח, וכעס על הבן, ונדהו שלא יתפלל בעשרה, ולא יזדמן בג'... עד שייתן לו מזונותיו. הודיעני אם יש לבית דין לכופר ליתן לו מזונותיו או לא.

תשובה: ...שורת הדין אין הבן חייב לזון

את אביו משלו, אלא משל האב... ומכל מקום ראוי הוא הבן לבזותו ולתפוס עליו התפלה בבית הכנסת לזון את האב משלו.

מדברים אלה אנו מבינים שהאב פנה אל הרשב"א בטענה שאין לו אפשרות לזון מנכסיו שלו, וביקש ממנו לכפות על בנו לזונם. **הרשב"א פסק כדעת הבבלי**, שאין הבן חייב לזון את אביו. נראה שהרשב"א פסק כך לאור טענת הבן שיש לאב חובות שחייבים לו אנשים אחרים, ושבאמצעותם יש ביד האב לספק את מזונותיו, ולכן סבר הרשב"א **שמדיני הצדקה** לא ניתן לכפות על הבן לזון את אביו.

הרשב"א מסיים את תשובתו וכותב::

"ומסתברא [=ומסתבר] שאם הבן אמיד,

כופין אותו לזון משלו מדין צדקה."

מדבריו אחרונים אלה של הרשב"א משמע, **שמשום שהבן לא היה אמיד**, והוא טען שאנשים אחרים חייבים כספים לאביו, **הרשב"א לא ראה לנכון לכופו לזון את אביו**. אולם, יכול להיות שאילו הבן היה אמיד, הרשב"א היה מורה לכופו לזון את אביו, למרות טענת הבן שלאב יש בעלי חוב שהוא יכול להיפרע מהם עבור מזונותיו.

הבאנו את תשובת הרשב"א בעיקר לעניין "החובה המוסרית" של הבן לזון את הוריו, ולכן נתמקד בעניין אחר העולה מתשובת הרשב"א והוא: **הבחנתו בין "החובה המשפטית" לבין "החייב המוסרי"**. אף על פי שכאמור הרשב"א פסק בתשובתו כדעת הבבלי, שהבן חייב לכבד את אביו רק משל האב, ממשיך הרשב"א ורואה הכרח לבחון את גבולות כפיית הבן לכבד את אביו משלו. רוצה לומר שהרשב"א מבין שלא רק חובה משפטית "יבשה" יש על הבן לזון את הוריו, אלא גלומה בחובה זו גם "נשמה חיה", דהיינו **היבט מוסרי** - ולא רק משפטי - של בן לזון את הוריו. לאור האמור, לדעת הרשב"א אמנם אין **לכפות על הבן לכבד את אביו משלו**, אך אין זה אומר שהבן אינו חייב לכבדו משלו **מבחינה מוסרית**, ואף ניתן להפעיל עליו לחץ חברתי לעשות כן. בסוף תשובתו (כדלעיל), פוסק הרשב"א שהאב יכול להפעיל על הבן לחץ באמצעות אסיפת אנשי בית הכנסת וביזוי הבן בפניהם - כל זאת כנובע מ"חובתו המוסרית" של הבן לזון את הוריו. **דברים אלה הם מבחינת חידוש ותעוזה להעמדת דברי תורה על תילם.**

יפה מאוד, אבל לא ניתן לסיים את הדיון בנקודה זו מבלי לפנות כמובן לעמדת "המשפט הישראלי" בסוגיה זו - שהרי העלון השבועי שלנו נקרא "שו"ת משפט עברי מעשי", ובדברנו על "מעשי" עלינו לשקלל גם את עמדת "החוק הישראלי" הנוהג בימינו אנו (בעניין זה אני ממליץ בחום לכל אחד מהקוראים שלנו לקרוא

כותב המאמר הינו: 'אהוד נתן מור- עו"ד, טוען רבני ומגשר'. לשאלות/תגובות/הערות ניתן לפנות:

בטלפון: 02-9999248, בווטסאפ: 052-2412417, וכן במייל: office@law-mor.com, רחוב חיים מרינוב 1, שכונת הר חומה, ירושלים